

A crise da Monarquía absoluta e a Guerra de Independencia (1808-1814)

Historia de España

2º Bacharelato.

José Luís Méndez Iglesias

Índice

- **Crise do reinado de Carlos IV**
- **Motín de Aranjuez**
- **Levantamento do 2 de maio**
- **Expansión en Galicia**
- **As xuntas provinciais**
- **Guerrillas**
- **Estatuto de Bayona**
- **Desenvolvemento da guerra**
- **Patriotas e afrancesados**

Crise: problemas económicos e sociais.

- **Crise agraria:** A produción agrícola non medraba ao ritmo da poboación, o que causaba escaseza e fame. As malas colleitas provocaron unha suba constante dos prezos dos alimentos, xerando un profundo malestar nas clases populares. A situación empeorou debido a que a maioría das terras estaban amortizadas (mans mortas), propiedade da nobreza e do clero, e non podían ser vendidas ou divididas.
- **Colapso financeiro:** O Estado acumulou unha débeda monumental tras décadas de guerra con Francia e Gran Bretaña. Para soster os gastos, o goberno emitiu **vales reais** (títulos de débeda pública que funcionaban como papel moeda), pero a súa desvalorización e a subida de impostos non conseguiron resolver o déficit. O desastre de Trafalgar, en 1805, supuxo a perda do comercio con América e afondou o colapso.
- **Descrédito da monarquía:** A figura de Carlos IV e, sobre todo, a do seu primeiro ministro, **Manuel Godoy**, eran obxecto de desprezo popular. Godoy, quen gozaba dunha enorme influencia sobre a raíña, María Luísa de Parma, era visto como un "favorito" corrupto e advenedizo. A súa política, incluída a alianza con Napoleón, era amplamente rexeitada.

Documento: Godoy nas súas Memorias

“O rei Carlos IV e María Luísa recibían cada día, como pode moi ben supoñerse, unha grande impresión, un choque moral con cada noticia nova do que acontecía en Francia: era a época das angustias, das desgrazas do rei Luís XVI, da raíña María Antonieta e da súa infortunada familia (...). As alteracións de Francia eran cada día máis graves; o perigo de contaxio cada vez máis ameazador (...). O trono de Luís XVI acababa de afundirse; a república substituírao e non se falaba senón de revolucionar os Estados veciños, de levar a eles a propaganda e máis a guerra”.

Comentario breve: Mostra o medo cortesán ante a propagación das ideas revolucionarias e xustifica o reforzo do absolutismo.

Crise: factores políticos e ideolóxicos.

- **Impacto da Revolución Francesa (1789):** A execución de Luís XVI en Francia (1793) xerou un pánico xeneralizado na corte española. Para evitar a propagación das ideas revolucionarias, Godoy reforzou a censura, pechou as fronteiras e freou calquera intento de reforma ilustrada, illando a España de Europa.
- **Alianza con Francia (1796):** Tras a Paz de Basilea (1795), España pasou de inimiga a aliada de Francia a través dos chamados **Pactos de Familia**. Esta alianza levou a conflitos con Gran Bretaña, como a derrota naval en **Trafalgar (1805)**, que supuxo a perda de case toda a armada española e o colapso do comercio colonial, fundamental para as finanzas do reino.
- **Tratado de Fontainebleau (1807):** Este acordo secreto autorizou o paso de tropas francesas por España para invadir Portugal. Napoleón prometera dividir Portugal e dar un principado a Godoy, pero a entrada de máis de 65.000 soldados franceses xerou unha profunda desconfianza e o temor a unha ocupación.

Motín de Aranjuez: contexto e obxectivos.

Contexto

- A **conxura do Escorial** (1807): Fernando, Príncipe de Asturias, intentou derrocar a Godoy, pero foi descuberto e perdoado. Isto xa evidenciara a profunda división na corte.
- O crecente descontento social contra o poder omnímodo de Godoy e a humillante presenza de tropas francesas en territorio español, que se comportaban como forza de ocupación.

Obxectivos

- A nobreza e o clero, xunto coa alta burguesía e Fernando, Príncipe de Asturias, viron a oportunidade para acabar co favoritismo de Godoy e restaurar a influencia das vellas elites.
- **Forzar a abdicación de Carlos IV** en favor do seu fillo e rival político, Fernando VII.

Documento: Abdicación de Carlos IV en Fernando VII (19 de marzo de 1808)

“Como os achaques que padezo non me permiten soportar por máis tempo o grave peso do goberno dos meus reinos e éme preciso para reparar a miña saúde gozar en clima máis temperado da tranquilidade da vida privada, determinei, despois da máis seria deliberación, abdicar a miña coroa no meu herdeiro e moi caro fillo o Príncipe de Asturias. Polo tanto, é a miña real vontade que sexa recoñecido e obedecido como Rei e señor natural de todos os meus reinos e dominios. E para que este o meu real decreto de libre e espontánea abdicación teña o seu exacto e debido cumprimento, comunicareino ao Consello e demais a quen corresponda”.

Comentario breve: Fai crer na espontaneidade da abdicación cando realmente houbo presión nobiliar e interese francés.

Motín de Aranjuez: desenlace e consecuencias.

- **Desenlace:** O 17 de marzo de 1808, un levantamento popular e militar nos arredores do Palacio Real de Aranjuez obrigou a Carlos IV a abdicar.
- **Consecuencias:** Fernando VII sobe ao trono, pero a crise non remata. Napoleón, que xa tiña tropas na Península, aproveita a **vacilación dinástica** para atraer a Carlos IV e Fernando VII a **Baiona (Francia)**.
- Alí, coas coñecidas **Abdicacións de Baiona**, forza a ambos a cederlle a coroa. O seu irmán, **Xosé I Bonaparte**, é proclamado novo rei de España.

Levantamento do 2 de Maio en Madrid.

- **Ocupación francesa:** Madrid estaba ocupada por máis de 30.000 soldados franceses baixo o mando do xeneral **Murat**. A tensión cidadá era palpable, e a situación estalou cando o infante Francisco de Paula, o último membro da familia real, ía ser trasladado a Francia.
- **Espontaneidade popular:** O levantamento xurdiu de forma espontánea entre os madrileños, que tomaron as armas para enfrontarse ao exército francés. A pesar da falta de organización, a súa acción demostrou unha nova concepción da soberanía.
- **Concepto de "guerra xusta":** Este non foi un acto organizado pola monarquía, senón unha acción do pobo. A resistencia popular, liderada por oficiais como Daoiz e Velarde, encarnou a idea de que o pobo tiña o dereito e o deber de defender a súa liberdade e a súa monarquía lexítima contra o invasor.

Documento: Orde do Mariscal Murat (2 de maio de 1808)

“Soldados: a poboación de Madrid sublevouse, e chegou ata o asasinato (...). O sangue francés foi vertido; reclama vinganza. Na súa consecuencia mando o seguinte (...): Art. 2. Todos os que foron presos no disturbio e coas armas na man serán arcabuceados (...). Art. 5. Toda xuntanza de máis de oito persoas será considerada coma unha xunta sediciosa (...) Art. 7. Os autores, vendedores ou distribuidores de libelos impresos ou manuscritos provocando a sedición serán considerados coma uns axentes da Inglaterra e arcabuceados”.

Comentario breve: Exemplifica a represión sistemática e o terror militar para esmagar a resistencia.

Represión en Madrid e eco nacional

- **Fusilamentos do 3 de maio:** O xeneral Murat, para esmagar a revolta, ordenou unha represión brutal. Na noite do 2 ao 3 de maio, centos de madrileños, moitos deles sen participar directamente na loita, foron executados. Esta escena de horror foi inmortalizada polo pintor **Francisco de Goya** no seu famoso cadro, que se converteu nun símbolo da crueldade da guerra.
- **Indignación xeneralizada:** Lonxe de acougar os ánimos, a noticia dos fusilamentos estendeuse rapidamente e contaxiou todo o territorio español, provocando o levantamento xeneralizado.
- O berro colectivo de **"Viva Fernando VII e morra o mal goberno"** sintetizaba a motivación popular: rexeitamento aos franceses e á política de Godoy, e lealdade ao monarca lexítimo.

Expansión do levantamento en Galicia

- **Primeiro foco:** Galicia non foi allea á sublevación. O primeiro levantamento formal contra os franceses tivo lugar en **A Coruña** o 30 de maio de 1808. A poboación, xunto co exército e as milicias urbanas, sublevouse contra as autoridades.
- **Rápida extensión:** A revolta estendeuse rapidamente a outras cidades como Vigo, Ourense e Santiago de Compostela, onde o papel dos **estudiantes composteláns** e das mobilizacións civís foi fundamental.
- A orixe da revolta foi a desconfianza xeneralizada e a negativa das autoridades a recoñecer a Xunta Central de Sevilla, que se convertera no goberno lexítimo.

Documento: Proclama da Xunta Central de Asturias ós galegos (maio de 1808)

“Galegos: chorastes a sorte do voso amable Fernando; arde nos vosos corazóns o horror á perfidia coa que foi seducido, temedes pola vosa sagrada relixión (...) mirades xa na vosa imaxinación profanados os altares (...). Chegou o caso: o voso reino (...) resumiu a autoridade soberana, que en tales circunstancias lle compete por dereito, e fai dela o primeiro exercicio, condescendendo aos vosos desexos tan ruidosamente declarados. Tedes xa caudillo; tómanse as decisións máis vigorosas; correde pois ás armas, vamos defender a causa de Deus, o honor da nosa Patria, as nosas vidas e facendas (...). Galegos de dez a corenta anos: alistádevos!, pois mellor é morrer pola vosa relixión e os vosos fogares e a vosa Patria, ca ir cegos ao matadoiro por satisfacer unha ambición desmesurada”.

Comentario breve: Chamada directa ao alistamento masivo e exaltación patriótica.

As Xuntas Provinciais: Orixes e funcións.

- **Orixes:** Coa ausencia de Fernando VII e a ocupación francesa, as xuntas provinciais xorden como a principal forma de resistencia. Estas institucións, formadas por nobres, clérigos e burgueses, asumen a **soberanía** en ausencia dun monarca lexítimo.
- **Funcións:** As xuntas organizaron a defensa local, recadaron fondos para a guerra, recrutaron tropas e coordinaron a loita contra o exército francés. Este é un paso fundamental na historia de España, xa que por primeira vez a soberanía residía en institucións representativas do pobo.

Documento. Proclama da Xunta Central do Principado de Asturias (maio de 1808)

"Asturianos leais e amados compatriotas (...). O Principado, en desempeño daqueles deberes que máis interesan ao home, xa declarou formalmente a guerra a Francia (...). A súa perfidia co noso rei e toda a súa familia, enganandoo para facelo pasar a Francia baixo palabra dun eterno armisticio para encadealos a todos, non ten igual na historia (...). ¡A arma, a arma, asturianos!".

Comentario breve: Consolida a xunta como representante da Nación e mobiliza ao pobo baixo unha causa patriótica.

Xunta de Galicia e Xunta Central Suprema

- **Xunta Suprema do Reino de Galicia (1 de xuño de 1808):** Constituída en Santiago de Compostela, declarou a guerra a Napoleón, organizou os exércitos galegos e buscou a alianza co Reino Unido. A súa acción foi fundamental para financiar as tropas e coordinar a loita.
- **Xunta Central Suprema (setembro de 1808):** A necesidade de unificar a resistencia levou á creación deste órgano supremo de goberno. Presidida polo conde de Floridablanca, a Xunta Central organizou a resistencia, dirixiu a guerra e convocou as **Cortes Constituíntes de Cádiz**, sentando as bases do liberalismo español.

O papel das guerrillas en Galicia.

- **Composición:** As guerrillas estaban formadas por campesiños, cregos, labregos e soldados coñecedores do terreo, que loitaban de forma irregular.
- **Táctica:** A súa estratexia baseábase en **emboscadas**, o corte de vías de comunicación, a sabotaxe de subministros e o desgaste constante do exército francés. As guerrillas non combatían en batallas campais, senón que atacaban e desaparecían rapidamente.
- **Resultado:** A resistencia guerrilleira foi tan efectiva que o **xeneral Soult** considerou Galicia "*unha guerra de nación contra nación*". Este desgaste, unido á axuda británica, forzou a **evacuación francesa** de Galicia en xaneiro de 1809. Galicia foi o primeiro territorio da península en ser liberado.

Estatuto de Bayona: obxectivos de Napoleón.

- **Abdicacións de Baiona:** Tras forzar a Carlos IV e Fernando VII a cederlle a coroa, Napoleón proclamou ao seu irmán Xosé I como o novo rei de España. O Estatuto de Bayona era o documento legal que buscaba lexitimar este cambio dinástico.
- **Intención:** A intención de Napoleón era **modernizar España desde arriba**, a través de reformas administrativas e sociais que servisen aos intereses do Imperio francés. O Estatuto era un intento de atraer ás elites ilustradas e afrancesadas que desexaban pór fin ao Antigo Réxime.

Estatuto de Bayona: contidos e reformas.

- O Estatuto, máis unha **carta outorgada** que unha constitución, combinaba elementos autoritarios e ilustrados:
- Abolición dos señoríos xurisdiccionais e dos dereitos feudais.
- Supresión da Inquisición e das aduanas interiores.
- Recoñecemento da liberdade de industria e comercio.
- Establecemento dunha monarquía hereditaria en Xosé I.
- As Cortes eran estamentais e non tiñan poder lexislativo real.
- O catolicismo mantíñase como a relixión oficial do Estado.

Estatuto de Bayona: vixencia e fracaso

- **Vixencia breve:** O Estatuto de Bayona tivo unha vixencia moi curta debido ao rexeitamento popular. A maioría dos españois vían a Xosé I como un rei imposto por un invasor e o Estatuto como un produto da traizón.
- **Fracaso:** O seu fracaso contrasta coa **Constitución de 1812**, elaborada polas Cortes de Cádiz. Mentres o Estatuto era unha imposición foránea, a Constitución de Cádiz foi froito dun proceso constituínte e da vontade nacional, lexítima para o pobo español.

Guerras de 1808-1809: invasión e sublevación.

- A campaña francesa, que Napoleón concibira como un “paseo militar”, foi truncada pola inesperada resistencia española.
- **Batalla de Bailén (xullo 1808)**: Esta foi a primeira derrota das tropas napoleónicas en campo aberto en Europa. O exército español, dirixido polo xeneral **Castaños**, logrou vencer o xeneral francés Dupont, forzando a Xosé I a fuxir de Madrid.
- **Sitios heroicos**: Cidades como Zaragoza, liderada polo xeneral **Palafox**, e Xirona, resistiron durante meses os asedios franceses, converténdose en símbolos da resistencia popular e da tenacidade española.

Guerras de 1809-1812: consolidación de resistencia.

- Humillado pola derrota de Bailén, Napoleón interveu persoalmente en España coa **Grande Armée**, o seu mellor exército.
- A pesar de que os franceses controlaron as principais cidades, non conseguiron esmagar a resistencia popular. Nesta fase, a **guerrilla** convértese na principal forza de resistencia, desgastando o exército francés e impedindo a pacificación do territorio.
- Paralelamente, o exército británico, baixo o mando de **Arthur Wellesley (duque de Wellington)**, desembarcou en Portugal e abriu unha nova fronte de guerra, apoiando a resistencia española.

Guerras de 1812-1814: ofensiva final anglo-espanola.

- **Retirada francesa:** En 1812, Napoleón retirou gran parte das súas tropas de España para a súa desastrosa campaña en Rusia. Esta oportunidade foi aproveitada polos aliados.
- **Batalla dos Arapiles (Salamanca, 1812):** A vitoria de Wellington abriu o camiño cara a Madrid, que foi liberada temporalmente.
- **Vitoria e San Marcial (1813):** As decisivas derrotas francesas nestas batallas forzaron a retirada definitiva do exército napoleónico de España.
- **Tratado de Valençay (decembro 1813):** Napoleón recoñeceu a Fernando VII como o lexítimo rei de España, poñendo fin á guerra e preparando o regreso do monarca.

Patriotas e afrancesados: afrancesados.

- **Composición:** Este grupo estaba formado por minorías das elites ilustradas, intelectuais, nobres e altos funcionarios.
- **Motivación:** Vían nas reformas napoleónicas a única vía para modernizar España e acabar coas estruturas arcaicas do Antigo Réxime. Non eran traidores, senón pragmáticos que buscaban a evolución do país.
- Tras a guerra, foron perseguidos, exiliados ou represaliados por traizón polo bando de Fernando VII. Moitos acabaron refuxiándose en Francia.

Patriotas e afrancesados: Patriotas.

- **Liberais:** Burguesía, intelectuais e sectores do clero que, reunidos nas **Cortes de Cádiz**, aproveitaron o baleiro de poder para promover reformas radicais, inspiradas nas ideas da Revolución Francesa. A guerra era para eles a oportunidade de construír unha nova España baseada na **soberanía nacional e nunha Constitución**.
- **Absolutistas:** O clero, a maior parte da nobreza e gran parte das clases populares. Loitaban pola restauración de **Fernando VII** e o Antigo Réxime, defendendo a monarquía absoluta e a relixión católica.

Patriotas e afrancesados: Debate ideolóxico

- O choque entre estes dous bandos reflicte o gran debate ideolóxico da época: o enfrontamento entre o **Antigo Réxime** e a **nova orde liberal**.
- Os afrancesados crían que a modernización debía ser imposta **desde arriba**.
- Os liberais defendían que as reformas debían nacer do **pobo** (soberanía popular).
- Os absolutistas rexeitaban calquera tipo de cambio, desexando o regreso ao status quo anterior.